

Nyere tids arkæologi - mellem to stole

Trine Borake

Sydvestsjælland Museum

Den kulturhistoriske stoledans

Hvem sidder
hvor ??

6 indgangsvinkler til historisk arkæologi

- The interpretive material approach
- Multiple voices
- Post-koloniale arkæologiske teorier
- Udviklingen til det moderne samfund
- The familiar past?.. making the familiar unfamiliar.
- Historical interpretive archaeology

Historical interpretive archaeology

- a) Aktørerne, repræsenterede i det arkæologiske materiale, formes af og former den sociale kontekst.
- b) Inddragelse af et bredt empirisk kildemateriale for at skabe en holistisk tolkning.
- c) Fortolkerens baggrund og kontekst former fortolkning og fortolkningerne er genstand for dialog
- d) Resultaterne skal være tilgængelige og relevante for en bred skare.

Eksempler på historisk arkæologi – metoder og mening

- Space arkæologi (Dr. Space Junk) – fænomenologisk registrering
- Festivalarkæologi (Beck , Albris og Sørensen 2006) – etnoarkæologi (hvad vi siger og hvad vi gør)
- Klude, klæder og kilder (mag art speciale Trine Borake) – Perspektiver og nuancere andre kilder og dermed vores kulturhistoriske opfattelse
- Politisk og etiske studier (Ludlow Massacre) – Aktiv deltagelse i politiske og etiske spørgsmål

- Musealt

§ 27. Den arkæologiske kulturarv omfatter spor af menneskelig virksomhed, der er efterladt fra **tidligere tider, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter** og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt.

Være modig, kreativ og nytænkende. Udfyld rammen til det yderste. Hvad kan vi selv gøre?

Den multidisciplinære
stoledans

TAK

Middelalderarkæologiske metodenetværk Nyere og nyeste tids arkæologi Horsens d. 5.12.2011

Oplæg af Trine Borake

Men hvordan skal vi operere metodisk og teoretisk i det nye arbejdsfelt? Hvilken type viden kan vi bidrage med i forhold til andre faggrupper? Og hvilke udfordringer står vi overfor?

Historiografi

Man har altid interesseret sig for den nære fortid. I 1700 – tallet undersøgte man eksempelvis 1600-tals missionsstationer på den amerikanske prærie. I 1930'erne begyndte man så småt at lave historisk arkæologi mere systematisk.

James Deetz skriver i 1977 *In Small Things Forgotten*, hvilket bliver startskudet til en professionalisering af historisk arkæologi.

Herhjemme har vi **Axel Steensberg**. Han udgraver Store Valby i årene 1946-1953 (publiceret i 1974). Store Valby er en landsby med rødder tilbage fra tidlig middelalder nedlagt i 1774. Af de 17 gårde er 5 udgravet.

Steensberg deltog i alt fra Historisk samfund, Dansk selskab for oldtids- og middelalderforskning, styrelsen for foreningen Danmarks folkeminder, Nordisk institut for folkedigtning, Forhistorisk-arkæologisk forsøgscenter i Lejre, hvortil han havde været initiativtager.

Historisk arkæologi er således ikke en ny disciplin, men **kulturhistoriker** begrebet forstået som en tværfaglig disciplin trænger til en revitalisering.

Historisk arkæologi betragtes som en Nordamerikansk opfindelse, men praktiseres overalt. I USA er der tradition for en antropologisk tilgang – her taler man om "four-field approach" (efter Franz Boas 1904): antropologisk biologi, lingvistiske studier (i samfund uden skriftsprog), etnografi (blandet samfund uden historiske kilder) samt forhistorisk arkæologi. Denne sammensætning, der i sit udgangspunkt var holistisk sejrede ad helvede til så at sig, idet der opstod en større og større specialisering i de enkelte retninger og dermed mistede disciplinen det holistiske greb. Man mistede desuden grebet om kulturbegrebet, der blev bredt voldsomt ud. Overordnet bygger antropologien på en empirisk tilgang med systematisk og objektiv materialeindsamling.

Den tilsvarende etnografiske tilgang man benyttede på kontinentet, er i sit udgangspunkt knyttet til studier af levevilkår og levevis indenfor angivne rammer. Det er studier af etniske grupper, deres sammensætning, bosættelsesmønstre, sociale karakteristika og deres kosmologiske og materielle kultur. Den anglo-saksiske tradition er knyttet til en historisk tradition, hvor de skrevne kilder har haft stor indflydelse på de kulturhistoriske analyser.

Men i og med man studere etniske gruppers levevis og levevilkår bliver meget store og komplekse grupper vanskelige at studere uden for meget flimmer. Derfor har etnologien haft vanskeligt ved at kaste sløret af sig og er stadig forbundet med studier af primitive folkeslag – det kan være afrikanske stammefolk eller 1800-tals bønder eller 50'ér familien. Desuden blev der teoretisk gjort op med en af de vigtigste metodiske analyseformer nemlig objektiviteten i det observerende feltarbejde og interviews. Der blev sadlet om til anvendt etnografi eller anvendt kulturanalyse og der kommer ikke mange kulturhistoriske specialer mere efter sigende.

I den anden ende af arenaen står arkæologi – forhistorisk og middelalder med vores ofte arkaiske og positivistiske teoretiske og metodiske tradition.

I en stadig mere globaliseret verden er der en stadig større kontaktflade og derfor er det bedste fra den amerikanske antropologiske tradition, den europæiske etnologiske tradition samt arkæologien sammensmeltet og taget et nyt sted hen i nyere tids arkæologi.

Teoretisk afsæt

Processuel – videnskab uden forbindelse til den sociale kontekst.

Postprocessuel – den sociale kontekst er den primære...

Hodder introducerer i 1984 postprocessualismen.

Kendetegnet ved at være fortolkende, refleksivt og tillade mange sandheder.

Jeg vil skitserer nogle af de vigtigste teoretiske retninger, jeg finder interessante og som giver god mening i forhold til historisk arkæologi.

1) The interpretive material approach

Hodder definerer materialitet som noget der medvirker til at konstituere sociale forbindelser og ikke blot afspejler det. For at kunne afkode eller fortolke materiel kultur er det vigtigt at studere den i sin kulturelle historiske kontekst. Det rammer ned i nyere tids forskeres turban, da der argumenteres for at materiel kultur skal ses i historisk lys.

Schiffer: Fokus for materielle kulturstudier flyttes fra at være genstande fra en hedengangen fortid til at være materiel kultur i tid og rum – dermed blev materielle kultur studier relevante for den moderne samtidige verden.

Materielle kulturstudier i historisk lys: Materiel kultur ses som kultur (tidlige kultur archaeology – the parts stands for the whole), som sprog (linguistic turn – signalere specifikke betydninger) eller som sociale netværks hvor både mennesker og ting er aktører.

2) Multiple voices.

I de sidste 15 år har der i socialvidenskaben været en drejning eller erkendelse af en større fokus på de sociale elementer - væk fra det objektive mod identitet, mening og agens.

Refleksiviteten står i højsæde.

Det er blevet understreget (blandet forskere), at den videnskabelige indgangsvinkel eller fortolkning ikke kan stå alene, men at der er mange interessenter og parter i en forståelse og disse skal også høres. (Preucell 2010: 4)

Det er ikke et argument for total relativisme, men al viden skal sammenholdes op mod hinanden i dialog og diskussion.

3) Post-koloniale arkæologiske teorier.

Der er en øget bevidsthed om, eller kritisk forholden sig til, en Eurocenteret tilgang til verden omkring os. Det er strømninger fra USA, hvor post-columbianske eller post-colonialske studier har sat fokus på kolonimagtens rolle.

M. Liebmann fra Harvard university 2008: Postkolonial arkæologisk teorier kan bidrage på 3 niveauer: 1) Fortolkende i undersøgelsen af kolonialiseringen, 2) historisk, arkæologiens rolle i konstruktionen og dekonstruktionen af kolonialismen og 3) som en metodiske disiplin der bidrager til dekoloniaseringen på en etisk baggrund.

4) Udviklingen til det modern samfund.

Udsprunget af amerikansk historisk antropologi, har der været en tradition for at beskæftige sig med de store rammer og det normative narrative. Man har kigget på kulturelle forandringer og forskelligheder i brede perspektiver og har derfor beskæftiget sig med ideologier og strukturer. Det udmønter sig i konkrete studier af forbrugersisme, kapitalisme og industrialisme mm.

5) The familiar past? Making the familiar unfamiliar. (Susy West Uni. Of Wales)

Når vi studere the recent past tillægger vi ny mening til genstande og steder. Ved at være os bevidst om at gøre det familiære eller genkendeligt ufamilært eller ugenkendeligt stiller vi os i en bedre

fortolkende position til at se tingene i deres kontekst. Dermed kan man bedre forstå udvikling og dermed den verden vi lever i i dag.

Eksempelvis har et stråttækt sommerhus en helt anden mening i dag end det havde da det blev bygget.

6) Historical interpretiv archaeology. (Laurie A. Wilkie: I Gamister 2009)

4 dogmer

Aktørerne, repræsenterede i det arkæologiske materiale, formes af og former den sociale kontekst.

Integreret del af vores sociale liv, vores identitet, tilhørsforhold mm.

Inddragelse af et bredt empirisk kildemateriale for at skabe en holistisk tolkning.

Fænomenologi, (over)regionale analyser, typologier, øvrige genstande, sociologi, antropologi, kunsthistorie. Dertil kommer indsamlings-, overleverings-, eller deponeringsforhold. Indbyrdes forbunden og uadskillelige.

Fortolkerens baggrund og kontekst former fortolkning og fortolkningerne er genstand for dialog og discussion

EksPLICIT, synlig og tilgængelig vidensproduktionen. Politisk engagement, fokus på strukturelle uligheder.

Resultaterne skal være tilgængelige og relevante for en bred skare.

Databaser, monografier, artikler eller fortællinger.

- Og så kunne jeg blive ved.....

Cognitiv

Indigenous

Gender

Feminist

Evolutionary

Behavioral

Semiotic

Symmetrical

Actor network

Thing Theory

Theories of practices

Fælles for de her retninger, er, at de kan tages som udgangspunkt for studier af såvel forhistorisk arkæologi som historisk arkæologi og er blevet benyttet i de sidste 10 -20 år på forskellig vis. De indgangsvinkler jeg har skiftet her er dem jeg synes spiller bedst sammen med den forståelsesramme og det genstandsmateriale man operer med i nyere tids arkæologi.

Overordnet har Hicks og Beaudry 2006 defineret to studie retninger inden for historisk arkæologi nemlig en materiale empiriskbaseret videnskab og en mere fortolkende, reflekterende og teoretisk videnskab.

Metodisk:

Historisk arkæologi adskiller sig fra forhistorisk arkæologi alene fordi materialet er større og mere forskelligartet. Det skal alene ses som en mulighed og ikke som en forhindring.

Jeg kan ikke se at den metodiske indgangsvinkel adskiller sig meget fra den traditionelle arkæologiske metodik som udgangspunkt.

Man udgraver, registrerer, stratigraferer, associerer til hinanden – til andre genstande, konstruktioner, og omgivelserne. Man laver landskabs-, bygnings- og genstandsanalyser. Vi skal selvfølgelig benytte nye metoder som lidar-scanninger og magnetometer, og mm. Vi skal benytte nyeste teknologiske hjælpemidler og computerprogrammer til at systematisere og kvantificere. Det skal man huske ikke er forbudt.

Hvilken type viden kan vi bidrage med i forhold til andre faggrupper?

Kan vi det? Skal vi vælge at gå ind i den diskurs eller konstruktion, hvor vi måler og vejer os selv i forhold til andre faggrupper? Jeg ved godt, at man konstant bliver stillet til ansvar for det spørgsmål og jeg ville ønske jeg kunne svare på det, men jeg er ikke sikker på vi kan bidrage med noget i forhold til andre faggrupper – ihvertfald ikke noget samfundet ikke fint kunne klare sig uden, men jeg er til gengæld sikker på, at vi kan bidrage med noget helt unikt i samspil med andre faggrupper. Jeg tror vi skal passe på ikke at male os selv op i et hjørne og forsøge at passe ind i nogle rammer ingen rigtigt har defineret.

Det vi altså kan bidrage med er en **multidisciplinær** tilgang.

Fordi vi arbejder i et felt hvor materialet er meget nuanceret - med landskaber, monumenter, genstande og lokaliteter fra bondhuse til porcelænskopper til industilandskaber mm. og hele tiden med forskellige sociale kontekstuelle briller, der trækker på sociologi, psykologi og filosofi mm., så arbejder vi på et multidisciplinært niveau, der ikke findes magen i traditionel arkæologisk forskning og ej heller i historisk eller etnografisk forskning.

CASESTUDIES

Eksempler på undersøgelser med historisk arkæologi der præsenterer nye indgangsvinkler, perspektiver og metoder.

A) Space arkæologi:

Dr. Alice Gorman arbejder med *the cultural heritage of space exploration* på Flinders University, Adelaide, Australien.

Her registrerer hun med sine studerende et moderne nedlagt space kommunikationscenter med traditionelle arkæologiske metoder - survey, opmålinger, beskrivelser.

Men i den videnskabelige beskrivelse er det blevet påpeget (Davis, Pearson og Shanks og Schofield), at der mangler en kvalitativ beskrivelse der fortæller om fornemmelsen eller de æstetiske kvaliteter - hvordan det opleves at være der.

På den baggrund udførte hun et forsøg med sine studerende.

Hun gav dem til opgaven at indfange stemningen/oplevelsen af landskabet, anlægget, monumentet via lyde, billeder, beskrivelser gerne med en lyrisk klang.

Det resulterede i mange gode input, -elementer hun ikke selv tidligere havde bemærket:

Striberne på parkeringspladsen, billeder fra samme sted før og nu, skulpturelle foto af antennefoden m.m.

Indbudte kollegaer der overværede fremlæggelsen af forsøgsresultaterne pointerede det formidlingsmæssige potentiale: I alt 9 små snapshots alle med fokus på forskellige elementer med forskellige metoder, ville appellere til et meget sammensat publikum. Alle ville føle sig berørt om ikke af det ene så af det andet.

Overordnet er der tale om en **fænomenologisk metode** der er ideel for et historisk arkæologisk materiale.

<http://zoharesque.blogspot.com/2011/11/communicating-archaeology-of.html>

B) Festival arkæologi

I 2006 udførte 3 arkæologistuderende en arkæologisk udgravning på Roskilde festivalen - Laurine Albris, Anna Beck og Lasse Sørensen.

De udgravede, lavede surveys og genstandsanalyser og registrerede forskellige områder. De registrerede bl. a. en dans og en svensk lejr og mest overraskende var den **markante forskel mellem affaldshåndteringen i den svenske og de danske lejre**. Beboerne i den svenske lejr ryddede grundigt op hver dag og sorterede omhyggeligt deres affald, f.eks. sorterede de glasflasker efter farve. I de danske lejre var man mindre systematiske. Her var mængden af affald generelt større og lejren flød ligefrem med skrald og alt røg ud i samme bunke.

Denne forskel kan tolkes som et resultat af de forskellige traditioner for affaldshåndtering i Danmark og Sverige. Sverige har en temmelig udbygget affaldssortering, som slet ikke findes tilsvarende i Danmark, og som kan forklare den næsten rituelle håndtering af affald i den svenske lejr.

De lavede også interwiews og et andet interessant var resultat sammenholdt med deres undersøgelser var forskellen i hvad folk siger og tror de gør og hvad man kan se i det arkæologiske materiale at de faktisk gør.

Der benyttes en **etnoarkæologisk metode** og resultatet siger noget om menneskets handlemønstre. Her er den **multidisciplinære indgang** i spil da det ville være oplagt her at samarbejde med etnologer der har den fornødne viden og erfaring i interwiews som arkæologer ikke besidder.

C) Historisk og arkæologisk kilde material

Med et eksempel fra egne studier skal det illustreres hvordan arkæologiske og historiske kilder fortæller forskellige historier.

Udgravning og undersøgelser af et 1700-tals udsmidsmateriale i det nordlige København resulterede i en stor mængde fragmenteret tekstil materiale. Dette blev detaljeret undersøgt og analyseret med fokus på dragter som et repræsentativt billede på tidens tekstile udtryk og indhold. Herefter blev det tilsvarende historiske materiale undersøgt: Primære og sekundære skriftlige kilder, ikonografisk materiale, indsamlet eller overleveret materiale i museernes udstillinger og samlinger samt samtidige tekstilprøver fra grossister.

Resultat viste et sammenfald mellem de samtidige tekstilprøver og det arkæologiske materiale, mens det øvrige historiske materiale efterlod et ganske andet indtryk. Denne diskrepans mellem de forskellige kildetyper skal ses som et argument for en **stadig perspektiveren og en kritisk forhold** sig til vores kulturhistoriske opfattelse og forståelse.

D) Politiske emner

Endelig synes jeg historisk arkæologi har en rolle at spille som en etisk arktør i en konfliktfyldt verden. Et eksempel er the Ludlow Massacre (1914), hvor en strejke blandt miniarbejdere ved Ludlow I Colorado blev brutal majet ned af Colorado National Guard. Episoden er signifikant i amerikansk arbejderhistorie, men udfaldet og de egentlige omstændigheder er stadig omdiskuterede. I 1997-2001 blev der således i værksat en arkæologisk undersøgelse der skulle skabe klarhed over massakrens omfang og udfald.

Historisk arkæologi kan bidrage med **ny viden eller nye perspektiver i etiske og politiske konflikter**, hvis vi tillader det og tør.

Og hvilke udfordringer står vi overfor?

Vi operer under fastlagte præmisser og vilkår, men ofte tror jeg vi er for dårlige til selv at udfylde rammen.

På årets Nyborgmøde fremlagde Lars Krants fra Moesgård resultater og overvejelser fra en 1800tals bebyggelse ved Stavtrup. Det var utroligt spændende og forfriskende indlæg.

Det arkæologiske argumentet var, som han sagde, det sædvanlige, at de kateografiske kilder og de skriftlige kilder ikke stemte overens, hvorfor de arkæologiske evt. kunne kaste lys over konstruktion, struktur og udseende. Hans undersøgelse var et supplement til allerede eksisterende kilder eller for at udfylde det der mangler i det vi gerne vil vide noget om - strukturer, opbygninger og konstruktion.

En hurtig gennemgang af billeder af det fundne genstandsmateriale afslørede en del interessante fund bl.a. legetøj og her tænker jeg det kunne være spændende med en argumentation der gik på andre elementer og hvor menneskerne og ikke bygningen var i fokus. Hvis vi kendte de mennesker der havde beboet huset fra de skriftlige kilder, hvordan så da deres genstands materiale ud? Stemte det med vores forventninger?

Kigger man på museumslovens § 27 står der at: "Den arkæologiske kulturarv omfatter spor af menneskelig virksomhed, der er efterladt fra **tidligere tider**, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt".

Der er faktisk belæg for at lave nyere tids undersøgelser, da *tidligere tider* er et spørgsmål om definition.

Vær modig, nytænkende og kreativ!

"We suspect that unless archaeologist find ways to make their research increasingly relevant to the modern world, the modern world will find itself increasingly capable of getting along without archaeologist" (John Fritz and Fred Plog 1970:411-412).

LITTERATUR

Harrison and Schofield 2010: *After modernity: archaeological approaches to the contemporary past*. Oxford university press.

Leone, Mark P. & Potter, Parker B. 1999: *Historical archaeologies of capitalism*. Plenum Publishers, NY.

Lydon, Jane & Rizvi, Uzma 2010: *Handbook of Postcolonial Archaeology*. World Archaeological Congress Research

Tarlow, S., & West, S. 1999: *Familiar Past? Archaeologies of Later History*. Routledge.

Orser, Charles E 1996: *Images of the recent past: readings in historical archaeology*. AltaMira Press.

Holtorf, Cornelius & Piccini, Angela 2010: *Contemporary Archaeologies: Excavating Now*. Peter Lang, Frankfurt/Main.

Majewski, Teresita; Gaimster, David (Eds.) 2009: *International Handbook of Historical Archaeology*. Springer.

Beaudry, Mary Carolyn & Hicks, Dan 2006: *The Cambridge companion to historical archaeology*

Preucel, Robert W. and Stephen Mrozowski (eds.) 2010. *Contemporary Archaeology in Theory: The New Pragmatism*. 2nd ed., Wiley-Blackwell, New York